

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Joannis Pierii Valeriani Bellunensis Hieroglyphica, Sive De Sacris Ægyptiorum Aliarumque Gentium Literis, Commentariorum Libri LVIII

Valeriano, Pierio

[Lipsiae] ; Francofurti Ad Moenum, 1678

Sermo Secundus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14259

JOANNIS PIERII VALE-
RIANI
ANTIQUITATUM BELLU-
NENSIIUM.

SERMO SECUNDUS.

Nimirum video, viri Bellunenſes, non ingratiſſimam vobis fuiſſe heſternam diſtinctionem meam, quæ C. Flaviuſ Hoftiliuſ Sertorianuſ veriſimilibus quidem argumentis urbis ipſius veſtræ ſi non conditorum, certè vel ampliorem, vel Colonia deducitorem indicabat. Pro indicio autem rei vobis placide accipio, quod adeo frequentes hodie ad audiendum conveniſtis, qui heri uno prope minus viginti caſu ad fontem Stephanuſ, & ipſius Hoftilii conditorium aderatis. Hodie. Hodie verò chryptoporticum hanc omnem magno adeo numero compleviſtis. Dabo igitur pro viribus operam, ne vos acceſſiſſe huc pœniteat, ſi ulla patriæ veſtræ non inani quidem gloria, ſi antiquarum rerum cognitione, ſi veritatis ſtudio ducamini.

Illa verò primò omnium difficultas expedienda eſt, quæ diu doctorum quorundam animos ſollicitos habuit, & in hanc uſque diem aqua hæere coëgit, cum apud Pliniuſ & Ptolomæuſ Græcoſq; nonnullos, qui vel de ſitu orbis, vel de urbibus aliqua conſcripſere, Bellunū inter Venetas urbes adnumerare depreſtenderes. Virunum tamen, quam eandem eſſe aſſerimus, apud eundem Pliniuſ videatur in ea eſſe oppidorū nomenclatura, quæ nonnulli ad Ripenſes Noricoſ pertinere falſo exiſtimant. Quæ quidem loca recitata, examinataq; explicatiorem opinionis noſtræ intellectuſ efficiunt. Qui ſit igitur Pliniaſ in hiſ locis deſcribendis ordo, videamus. Unde vigefimo libri tertii capite percurrit, Primò Pliniuſ oram Venetiæ maritimam, enumerat inde flumina ad oricum uſque, non ea per oſtiorum, quibus influunt in mare ordinem, ſed à fontibus quædam, atque hoc illud eſt, quod majori, minoriq; Tiliavento decurſis Anaxum mox ponit, quo Varanuſ deſluit. Hinc oppida littori viciniora, Alinoque per Iſtriam, Liburniamque uſque procedit. Mox ad Mediterranea regionis ejuſdem revertitur, à Cremona ambitum omnem amplectitur Acedum uſque Bellunumque provectus. Hinc Vicentiã retrovertitur, inde Mantuam. Sed agite nunc. Qua regionis decimæ parte, locoque ſita ſit Bellunum inſpiciamus. Ita fiet, ut quæ ſpiſſa adeo videntur deſecata dicendo clariuſ eliceſcant. Sane verba Plinii ſunt. In Mediterraneo regionis decimæ Idonia Cremona, Brixia Cenomanorum agro; Venetorum autem Adria, Ateſte, & oppida Acedum, Patavium, Opitergium, Bellunum, Vicentia, Mantua, Tuſcoruſ trans Padum ſola reliqua. Videtis hinc urbium ordinem, non tamen de ſitu ſumtum, neque per Alphabeti ſeriem, cujuſmodi fuere Octaviani Auguſti Commentaria diſpoſitum. Nam ab Acedo, quæ nimirum in Pontificum Romanorum actis Cœnota nunc eſt, urbs olim & magna & opulenta, quamvis nunc magni ſui parte vici ſpeciem exhibeat, arce ipſa ſola adhuc muro cinctã. Ab hac inquam inter Bellunum & Opitergium media, Tarviſio præterito, quod nondum forſan urbs illa condita erat, Patavium provolat, inde veluti quodam aurigan di ſtudio, repetito in contrarium itinere Opitergium revertitur inde Bellunum, Acedo media. Inde Vicentiã uſque tranſcurrit inmemor Feltria, quæ nunc in has media, ſed ipſa quoque ut nonnulli putant nondum extabat, quod abſurdum dictuſ, cum ſtatim Feltrinoſ & Tridentinoſ inter Rhætoſ enumeret. Ita apud Ptolomæuſ ordine magis torvoſo. Venetæ Civitateſ Mediterraneæ ſunt. Tridentum, Bellunum, Vicentia, Opitergium, Acedum, Ateſte, Patavium, Alinum. Neque hic ulla eſt Tarviſiæ memoria, perinde ac neque Feltriæ. Sed utrumque poſita ſint hæc

à Cosmographis, agnoscunt jam illi Bellunenses Venetos, quos Græci dubio procul Virunetos modo Virunios vocant, Juncturus inde Plinius Venetis & Rhoetis provincias subsequentes capite vigesimo incolas ponit Alpium, juncta Carnos inquit, quondam Taurisci appellati nunc Norici paulo post de Noricis ait: his contermini Rhoeti. Inde nobis hinc ita relicta per Lepontios transcurrit maritimam & ejus iusulas descendit: ac per Liburnos ad Titum usque fluvium provehitur. *Mox XXII. & XXIII. cap. à Liburnia Dalmatiam perquirat, productoque itinere ad oram usque Macedonia qua parte Adriaticum attingit, ubi oppidum Oricum à Colchis conditum memorat, unde mox initium Epyni, inde ad Carnos & Japidas retroverfus, montana quæ ad septentrionem reliquerat describitur, principium capit à Carnorum Japidumque finibus atque Rhoetis, inter quos nos mediū fumus. Ait enim: Rhoetis junguntur Norici, quod quidem principium esse debet vicefimi quarti capitis, si libri continui sunt in capita dividendi, in hunc modum. A tergo Carnorum & Japidum, qua se offert magnus Ister, Rhoetis junguntur Norici, ubi animadvertendum est, quod in Venetis & Rhoetis describendis, ab meridionali parte Bellunum usque pervenerat, Noricos mox percursurus qui à tergo Carnorum & Japidum incipiunt & ad Septentrionem inde porriguntur, ab eadem in finibus urbe posita exorditur. Inde ad magnum Istrum profecturus, unde mox iter dirigit in Pannoniam. Oppida vero Noricorum enumerat Virunum imprimis, mox Celeiam, Teurniam, Aguntum, Aemomoniā, Claudiam, & alia, quæ hic non habeo necesse commemorare, præcipue cum mihi fides faciēda sit Belluni nomen ex Viruno demutatam. Sed ut hæc plinius intelligantur, non abs re fuerit ut semel Noricorum fines investigemus. Capite XXV. Pannoniæ fines positurus Plinius à fronte ait Scordiscos esse, à tergo Tauriscos; eosdem autem superius Noricos appellat. Et Strabo Noricorum aliquos vocari Carnos, Tauriscos alios scribit. Quod summonet apud Plinium, ubi Anaxidori ait in montibus Tarvisinis, Tauriscis forte legendum esset, nam apud hos omnino nascitur: Quanquam quod ad Tauriscos attinet, sunt literatura nobiles admodum viri; qui hodiernum vulgi sermonem secuti, nostros hos finitimos populos Tauriscos potius, quam Tauriscos vocatos ab auctoribus suspicentur, quod Taux vulgo, qui Latine Teutor dicitur, & toto hoc Alpium nostrarum tractu Tauri nunc appellantur, Taurisci tamen passim Plinio sunt & Straboni. Quamvis Eratostenes Tauriscos scribat, & Taurinos tertio Polybius. Apud Stephanum simpliciter *Ταυρισκοί, ἔθνος ἐν τῇ αὐγυῖα*. Sed quod eos Eratostenes per e prima syllaba scribi admonet, eosdem & Troos vocari dicit, quod quidem consensum habet cū iis, qui Antenoreos quoque hoc diffusos tradunt, & in Ripenes usque Noricos penetrasse, de quibus monumentum antiquum in termini formam primo sermone nostro vobis indicavimus, quo minus ridiculum videatur præclaros esse Teutonici nominis Heroes, qui se originem ab Hectore, & fratribus ejus duxisse profiteantur. Igitur ad nostra redeamus. Palam est Noricis finitimum esse Julium Carnicum, si Plinio, si Ptolomæo, si nostrismet oculis credimus. Nam id vicinorum nostrorum nomen adhuc perdurat in columæ. Japidia nimirum ea est; cujus bona pars nunc Fori Julii patria nuncupatur, de qua ad Maronem. *Et Japidis arva Timavi*. Pars etiam ad Istriam pertinet. Sed ea demum urbem nostram, ut video errabundam, palantemque perquiramus. Foro Julienfes, à meridie dubio procul nobis sunt contermini, ab Oriente Carni, à Septentrione Noricis inferimus, iique Taurisci jam sunt, ab occasu Rhoetos ad septimum lapidem habemus. Extat Antonini Augusti itinerarium, si modo illud Antoni est; utcumque tamen receptæ fidei commentarium habetur. Ibi digressis ab Aquileia, Viruno, Montana statim offeruntur quorum primi se nobis exhibent Cathorini. Nam eam Norici partem, quæ supra etiam Anaxi fontem, & rivos in eum amnes confluentes, per arcuissimas profundissimasque valles hinc & inde præcipitatos pertinet, in Bellunensem usque agrum, Græco vocabulo vulgus Kathore vocat, qua locutione populi montium accolæ significantur, Tantundem enim est *καθ' ὄρη*, quod per montes, ut ex hoc quoque nomine verè; pueri Græco, Græcorum gentes hic olim habitasse cognoscimus, ne fabulosum quis putet, quod heri Euganeos in hos montes se recepisse dicebamus. Hi verò à meridie Carnos finitimos habent, & aliquot eorum vicis imperant, gens civilibus admodum ornata moribus, ingenio, facundia & reliquislibet, industria celebris, ante omnia autem fide in Venetum nomen incomparabili, & ob id legitur.*

legib. ſuis vivere permiſſa, illuſtriſſimi Senatus Veneti liberalitate, tributorum, operumque omnium immunitate donata. Aa occaſu Rhoeti nimirum ſunt, in quibus primum Feltria recenſetur à Plinio, urbs ea ad occidentem ſolem, Belluno digreſſis Rhoeticarum prima brevi admodum ſe nobis offert itinere, & niſi oculis noſtris interpoſito colla ſummo veretur, jam nunc in conſpectu ex hoc loco eſſet.

Quinque igitur Gentium mediæ commoditates noſtras Rhoetis, Noricis & Carnis alpinis Gentibus, Campeſtribus Foro Julienſibus, & Venetis communicamus, ita vicinitas in cauſa fuerit, cur modo huic, modo illi regioni adſcripti fuerimus, quibus tamen brevi ſpatio contermini ſumus. A Rhoetis enim ſeptem non amplius paſſuum millibus diſtamus. Noricum à nobis principium ut dictum eſt, ſumit; Carni proximi finitimi & ipſi ſunt, Foro Julienſes contigui; Taurifani ipſi quoque non procul quamquam in Rhoetos vicis aliquot ingredimur. Mediterraneorum Noricorum montana ad Septentrionem latè obtinemus, quorum aliquot Caſtella in tumulis diuioni noſtræ ſubjecta ſunt. Foro Julienſes verſus, quorum aliquando limes Plavius urbis noſtræ conſpectum fuit & in eorum nos aliquando planitiâ provecti, non pauca ejus regionis oppida tenuimus, in aliquot tamen paſſuum millia porrigimur.

Quod verò Plinus Noricos ait produci uſque ad magnum Iſtrum, ut hæc rectius percipi poſſint, ſciendum eſt Noricorum populos alios Ripenſes, alios Mediterraneos appellari, ut in Theodoſii, Honorii & Conſtantini Imperatorum commentariis aliquot obſervavimus. Ripenſes illi nimirum ſunt, qui per Iſtri ripam, & eam agri partem extenduntur. Mediteranei, qui per alpes in noſtram uſque regionem porriguntur ſub auſpicatiſſimo Auſtriæ nomine maxima ſui parte comprehenſi. Quod verò in hoc tractu, locoque, ubi noſtra urbs, Viruni ſunt apud apud auctores mentio primum Sudas rerum, locutionumque antiquarum collectior apud Græcos diligentiffimus teſtis eſt, qui Βηρενοι Italicam urbem agnoſcit, & nomen illi è Romana voce, quod heri dicebamus, inditum oſtendit. Neque magni faciam, ſi quis Apri hiftoriam, quæ opere prorfus antiquiſſimo apud nos in marmore ſculpta eſt, eam eſſe quam enarrat Sudas contentioſius abnegarit; cum Stephaus in eo compendio, quod ex Hermolai Geographia contraxit, Virunum in Noricorum mediterraneis ſtatuat, & Italicam urbem dicat, cujus hæc ſunt verba, Βηρενοι ὡς Λουγδῶν Ἰταλικὴ πόλις μετὰ τῶν Νορικῶν (ita enim in caſtigatis codicibus non ὡς Λουγδῶν, ut in impreſſis hæcenus habetur exemplaribus. Τοῖς Ἰθνικῶν Βηρενοῖσι, ὡς Λουγδουνησι, quod ita latinè reddi poteſt. Virunum & Lugdunum Italia urbs in Mediterraneis Noricorum gentile nomen Verunefius, ut & Lugdunefius. Porro nusquam loci urbs eſt ulla, quæ ſimul & ad Noricos, & ad Italiam pertinere poſſit, niſi una Bellunum noſtra. Neque tamen credideritis, quæ modo Βηρενοι, modo Βίρενοι. Græcis eſt, quod alicubi perperam Βηρενοι per η, ſcriptum eſt, eam eſſe poſſe Veronâ, quamvis nonnulli capti ſunt nominis vicinitate. In Rhoetis nimirum illa veterum quorundam auctorum conſenſu originem à Thuſcis ducit, ſive ut nonnullorum eſt ſententia, de qua ſermone ſuperiore, à familia quæ vera vocabatur; ſive debita aliquando à Breno inde Gallorum Rege inſtaurata. At Virunum, uti oſtenſum ab Euganeis coli coepta, à Romanis aucta, nomenque inde hoc addepta pertinet ad Noricos. Illa in prima planicie agri Veneti Rhoeticorum montium radicibus adhæreſcit. Hæc in valles hæc citra faltus Aredi, & Marini Vallis jugum, reducta aliquantulum ab ejuſdem agri planicie receſſit.

Illà ad Amœnum Athelin Venetiæ primæ, hæc ad Plaviium, ſive Flaviium jam dicere malueritis Venetarum quæ ad Septentrionem vergunt, urbium ultima. Quo loco illud animadvertendum eſt, nominis hujus æquivocatione factum, ut qui Aneæ Pii rerum Germanicarum, Boemicarumque volumina recentius deſcripſere Veronenſes, pro Virunenſes qui nos ſumus eò loco poſuerint, ubi de acceſſione ad Othocari Boemorum regis imperium facta; ſcribit Pius eum Auſtria potitum in Adriaticum littus fines porrexiſſe. Ad cujus auctoritatem Virunenſes (ita enim legendum eſt, non Veronenſes, Feltrini, Taurifani, & Foro Julienſes plerique alii ſeſe contulere. Ita Verona non ſua, ſed librariorum aut ſcriptorum culpa, qui regionum ſitus non ita exploratos habebant, Barbarie illius temporis omnia promiſcente, multarum rerum memoriâ, quas ne videar importunus prudens

prate-

præteribo, per equivocationem bis ad eam, quam facile recuperare possimus, si ubi de civitatibus aut oppidis inter Auftriam, & Forum Julii Taurisium, Feltrumque agitur, quotiescunque Veronenses occurrerint, eruditus lector Bellunensis, sive ut peritiores utique scripturarum, Virunensibus vel Virunensibus reposuerit, quod si parum Græcorum fidei auctoritatibus, recitavi vobis ex moerario Antonini credito Viruni nomen, idque Bellunum esse probavimus. Quod si quis Virunum in Ripensibus esse contenderit, eamque esse, ut putare nonnullos video, quæ nunc Neistat voce Teutorum appellatur, videretur Antonius, aut quisquis ille fuit vir dubio procul accuratissimus itineris ordinem confudisse, cui, si hoc his demus dicendum fuerat. Ab Aquileia, Montanis, Virunum, non autem ut dicit ab Aquileia, mox Viruno montana adiri. Unde manifestum est Virunum ad eam pertinere partem, quæ citra Alpes est. Habemus & aliud testimonium, atque id re ipsa locupletissimum, quales quantumque sit in urbe nostra collegium eorum qui & enses & arma reliqua fabricent, summa omnium commendatione celebrata nemo vestrum, nemo veterum ignoravit, quam gloriam Jacobus Bellunensis nostri sanguinis vir Seravalle quoque ubi uxorem duxerat eoque transmigraverat, paucis ante annis transtulit, & usque adeo auxit alumnorumque educatione propagavit, ut nunc tota penè Italia enses hujusmodi revera Norici, hoc est Verunenses, Seravallici ob emporiorum vicinatas nuncupentur. Cùm tamen Seravallensium officinæ maxime contentendæ cultellariæ potius sint quam spathariæ, ut Græcum vocabulum toga induam, in vulgus olim ja receptum, cum præsertim Vegetius id agnoscat, & eò gladios in majores significari tradat: Hi verò Belluni tanto numero cudentur, ut quamvis multæ sint eorum officinæ, nemo tamen maniceps hujusmodi operum, quem mercatores poscunt numerum explere possint, sed pretio in futuri anni opera prænumerato omnes abeunt, quasi futuri anni frugem promerati. Audit igitur ex Constantinianis commentariis, qualia nam essent tributa, quæ illius temporis Imperatoribus solvebantur, antiquissimo hujus æconomicæ libro, quem Romæ apud Massæos lege ita notatum inveni, schola Concordiensis, Sagittarii Berunensis Scutarii & armorum, & quæ sequuntur Videtis apud hunc Berunum apud Antonium Virunum de urbe eadem dictum. Neque suspicor quæquam ex peritis dubitare jam, quin illi unum eundemque locum intellexerunt. Ita autem Bellunensis schola armorum erat ut Mantuana, quod iisdem commentariis sequitur Loricaria, Cremonensis scutaria, Ticinensis acuarialucensis itidem spartharia, quanquam nihil me offenderit (quando nonnulli hodie importunè admodum. Noricos ab hoc tractu summovent, neque cum fluviis in Italiam cadentibus commune quicquam habere contendunt, quorum ego descriptiones aliorum judicio reliquerim) aliam esse urbem juxta Danubium, quæ ut isti commentantur hodie, ut supra meminimus Neistat barbaro vocabulo nuncupatur, olim Virunum appellatam. Nam ne Geographos minus inspicere videamur, in Germaniæ climate Virunum à Ptolomæo recensetur, quod oppidum esse nonnulli alii volunt, quod vulgò nunc Indenburk appellatur. Quid vero mirum si Ptolomæus, qui Tridentem in Venetia posuit Virunum in primi Norici montis costa positam ad Germaniam pertinere crediderit: Præterea longe aliud ad Parallelorum normam urbes supputare, aliud provinciatum, ut ita dicam, per regiones singulas oppida denumerare. Adhæc nonnunquam eorum qui rerum potiuntur, Imperium ampliati que reductivè fines: nonnunquam incolarum migratio, nonnunquam Coloniarum adventus, ipsa nonnunquam, ut hic accidisse potest homonymia, nomina locorum & gentium pleraque nunc repetierunt, nunc similia, nunc immutata protulerunt. Nam & Bononia in togata Gallia una, & in Pannonia altera Ptolomæo memoratur, est & Bononiæ ducatus in avernis Bolonia vulgo dictus. Mediolanum celeberrima in Insubria, in Aquitania *Mediolanum* Stephano ejus civis Mediolanensis. Una erat Carthago in Lybia, in Hispania altera. Non in nostra tantum regione Veneti sed & in extrema Galliarum ora ad Oceanum Occidentalem Julii Cæsaris præcipuè bello celebres. Feltrum ut nunc cognominatur proxima nobis civitas, alterum eodem nomine in umbris oppidum Principibus Urbini familiæ cognomentum dedit, ut fuimus nos erimusque semper equivocationibus obnoxii, sive Græcè, sive Latine sive familiari nostri temporis vocabulo, urbis nostræ nomen emittetur. Civitatis vulgo nunc urbi Bellunum est, Civitatis itidem alterum, atque id ad modum nobis Forojulii oppidum. In Appulia quoque atque etiam alibi oppida quedam sunt Civitates dicta, & id

Latinum confugiamus nomen, veſtra urbs dubio procul hodie Bellunū eſt, at & Belon Pſoloneo. Et Stephano urbs in Hispaniæ Boetiæ ſitu memoratur Turdulorum patria, & eodem loco Belonis fluvii hoſtia deſcribuntur accolæ Beloni. Ubi Querquanas fauces, Leonicumq; ſecundo Plavii flumine egreſſi ſumus, in Tauriſanum mox campum ingreſſi, montem Bellunum, olim oppidum nunc vicum frequentiſſimo emporio nobilem invenimus, quem locum, ut facilis conjectura Majores noſtri vel ædificaverint, vel Coloniam deduxerint, aut ita omnino excoluerint, ut à ſe merito loco nomen indiderint. An ſcilicet putatis ditionis veſtræ fines his olim anguſtiis, quibus nunc circumſcripti ſumus, coarctatos? ut ſcilicet ad Meridianum & Occidentem ſolem vix in octavum, aut decimum lapidem porrigerentur? Longè mihi credite, longè latius extendebantur, perq; Cafamattiam, Vadum Altum, Seravalisq; fauces, in Foroſulii campos progreſſi multa obtinebatis, per alteras mox fauces Ubal dinas, quippe & vallem Marinam, fulloniasq; & collis alti juga tranſgreſſi Opitergium uſq; ferebamiſi, Occaſum verò verſus in Tauriſanum agrum dilatabamiſi. Ita montem Bellunum fortè condideratis ita Muſculentum tunc oppidum, nunc vicum, qui adhuc veſtro paret Epifcopo obtinebatis, ita antiquiſſima Opitergio jura dicebatis. Caſtro Solici, Fileto, Franconi, Cendoni, Caſtro, Caronis, & Fregonæ, & plerisque aliis locis, quæ nunc neceſſe non habeo commemorare leges imponebatis. Hinc illa olim fuit Bellunenſium vis, & in re bellica claritas, ut Foroſulienſibus Tauriſanis, antiquiſſimis Venetis, Rhoetis, Noricisq; finitimis terrori eſſent. Vos Antenorem Trajanosq; ejus comites, reliquis in ſocietatem Euganeis advocatis totiens bello laceſſiſtis, pugna-ciſſimasq; gentes, quæ ſub tam inſigni duce militabant, ita demum attriviſtis, ut pacem à vobis petere cogerentur, ut in regno participatum ſolo ipſi contenti nomine cooptarent. Neque tamen antiquum hoc eſt veſtrum Eugonæ nomen ullo unquam tempore potuit aboleri. Vos præclara virtutis veſtræ monumenta. Flavioſum civium veſtrorum auſpiciis in media Verona poſuiſtis, ut pars ea arcus antiquiſſimi, via ad Leones indicat, inſcriptione teſte, quæ temporis injuriam evicit; cujus pars hæc ſuperat. TI. FLAVIUS. P. F. NORICHS IIII. VIR. I. D. reliqua deſecta ſunt. Vos Tauriſanos Regulos, vos Utinenſes, Aquilegienſesque Præfectos non ſemel armis in ſententiam veſtram attraxiſtis, non ſemel beneficiis ita eſtis proſequuti, ut vel privatus civis veſter, Spiritellus gente, quæ potens admodum in hac urbe olim fuit, inventus ſit, qui privato ſumptu exercitium bene magnum compararet, & eventu proſpero. Virtutiſque ope optatam ſociis Foroſulienſibus victoriam afferret. Vos Pemonem civem veſtrum Foroſulienſibus ſummæ integritatis, ſummæ continentia principem dediſtis, cujus laudatiſſimos mores, & dignam rege vitam ipſi ultro prædicare non deſinunt, publicatiſque per hiftoriam rebus ab eo geſtis, memoriam hominis nulla unquam poſteritate deſuturam æternitati conſecrandam caravere. Vos deniq; Venetos nunc rerum Dominos, quod ipſi, quique res eorum geſtas ſcribunt, neque inſiciantur neq; diſſimulant, auſi eſtis non ſemel bello provocare, fines eorum incurſionibus devaſtare, ſigna veſtra pro maris littore ante urbis aquoſe conſpectum figere, & Sabinorum Cinninenſumque inſtar, ut illi Romæ in collibus inſtar, ita vos naſcentis in aqua urbis potentiſſimæ olim futuræ incunabula ſollicitare. Ignari ſc. inde mox vobis otium comparandum, unde tunc contentiones, & moleſtias aucupabamiſi. Fuit enim vobis Joannes Epifcopus, penes quem erat totius rei Bellunenſis ſumma, cujus auſpiciis de Plavii hoſtio cum Venetis gravi admodum decertatum. Ita vos rates ſecuti veſtras, veſtroque inveſti ſumme, ditionem à Noricis Rhoetiſq; alpiſibus, ad ipſum uſque mare Adriaticum proferebatis. Quæ quidem omnia libentiſſimè vobis per hiftoriæ ſeriem commemorarem, ſidemq; ius quæ nunc obiter attingi facerem, deque Reipubl. veſtræ regimine, quique temporum ſtatus, quæ conditio, quæ multis abhinc annis rerum vicifſitudines fuerint, quo denique fato in hanc inciderimus rerum tenuitatem enarrem, niſi inſtaret illud quod tantum vobis negotium faceſſere videtur, ob eam, qua ſollicitamini ambiguitatem, quod Bellunum longè aliter ſonat, quam Virunum, quaſi Judenburk aut Neiflat ad vocem ea propinquiora ſint, quæ nihil commune habent cum Viruni vocabulo, cum Locutio Bellunum cum Viruno uſitatiſſima litterarum & mutatione & affinitate congruat. Quare neceſſarium eſt demutationis cauſas vobis hodie declarare. Primum autem omnium nemini dubium eſſe crediderim, quod ad primam nominis hujus litteram attinet, eandem eſſe notam apud nos, quæ apud Græcos ſecundum

dum in literarum ordine locum tenet, alio tamen sono à Græcis, alio à nostris hodie pronuntiarī. Siquidem Græci consonantium primam eam enunciant, nos V. consonantem scribere solemus, qui vero apud nos est BE syllabæ sonus apud eos per VE exauditur. Hinc apud nos Belus & Belides, quod illi Velus, & Velides videntur enunciare. Hinc superva pati fastidia in antiquissimis aliquot codicibus apud Virgilium, & hujusmodi pleraque. Sciendum enim non Græcorum tantum, sed univèrsæ penè Italiæ morem aliquando fuisse, ut nostrum illud digammon à Martyro Adamantio nuncupatum B. littera notaretur. Utrum verò veteres, eo, quo nos pronunciamus sono eam enunciarint, an una eademque fuerit, ejus tam apud Græcos, quam apud Latinos vox, incòmpertum est mihi, qui videam non in elegantis eloquentiæ nationes in Italia plurimas V. digammon, per B. Græciorum litteram & scribere, & enunciare. Contrà verò legerim apud etymologiarum auctores, Græcos Beta litteram ab ovium balatu originè soni desumpsisse, oves verò non Ve sed Be sonare unicuique est exploratissimum. Quod utcumque sit accipiendum satis constat ante aetatis inscriptiones conspici tota Italia plurimas in quibus B. littera, consonantiū prima, digammi, sive, ut juniores dicere maluerunt V. consonantis loco posita legatur; neque vos pigeat horum aliquot exempla, quæ nos excerptimus ex vetustis memoriis auscultare. Illudque primum omnium in mentem venit quod pro VIXIT, BIXIT Romæ plerisque locis notatum observavi, neque adeò multa vobis recensèbo, quæ quidem innumera sunt, paucissimis contentus testimoniis, quorum unum in aede D. Sabinæ ita habet. **JUSTA QUÆ BIXIT ANNOS. L. MENSES V. DIES XX.** ubi etiam annus non annos Græco declinatu positum, quod quidem Græciticum scribendi loquendique usum aetate ea in Italiam irrepsisse nulli dubium esse crediderim. Cum post exactos Gotthos Itali qui in Græciam transmigrarant postliminio demum rediere. Nam cum per tot annos tota Italia profugi Constantinopoli & in univèrsa Græcia commorati, assidua Græci sermonis consuetudine contaminari Græcam in plerisque locutionibus pronuntiationem imbibierunt. Tametsi aliquot etiam aetibus ante Gotthorum adventum casus nostros Græca declinatione positis: & V. consonantem in B transiisse comperio. Inscriptioni autem, quam supra posuimus altera similis in aede D. Cecilie trans Tyberim: **FILIÆ DULCISSIMÆ MELANTIO QUÆ BIXIT ANNOS. III. M. VII. DIES. III. IN PACE.** Verecundus nomen ita omnes scribunt, ut diversa sit à B. litteræ primæ in eo nomine notæ forma. Romæ tamen legi antiquo in marmore notatum. **D. M. CLODIUS BERECONDUS.** Quid illud quod **BALERIA** pro Valeria scriptum antiquo monumento apud Andream Carisium Romæ vidi. **D. M. CASSIO BASSO BALERIA VERA POSUIT.** Eodem modo ex longo tempore **JUBENTUTIS** pro Juventutis apud Albertinos Romæ legas, & **OBIEDIANUS** pro Ovidianus habetur America in hunc modum

D. M.
CASSIÆ MON-
TANILÆ SO-
RORI L. CAS-
SIVS OBIEDIANUS FRAT.

Unum illud propter argutum ſententiæ leporem præterire non poſſum quod Auxure in agro habetur.

CÆLIUS ASPRENAS COMMODI
CÆS. NEGOT.
QUO NEMO MORTEM ALACRIUS
ADMISIT QUOD A SERVORUM
SUORUM SERVITUTE TANDEM
LIBER EVADERET.
HOC AUTEM TESTAM. CAVIT
POSTERIS INSRCIBI
BIX. ANN. LVII. M. IX. D. XI.

Non referam quod FLABIUS in exquilino legitur in pariete cujuſdam Vineæ & eodem modo plurima. Urbemque hodie nobiliſſimam Italiæ videmus Neapolim, quæ familiari ſermone plerisque locutionibus B. ponit loco V. digammi ut ſerbare pro ſervare, & ſimilia, quod in quibusdam Actu ſinceri viri clariff. datis ad me litteris teſtari poſſum. Sed ut recentiora in Latinis, tangam, in nomenclatura Præfulum, qui Synodo quam Otho Imperator Chriſtianus Romæ celebravit aſſuerunt, Joannis Beruleniſ nominatur quia Verulis nunc Verulanus, atque etiam vice verſa V pro B. ſcriptum, ut in Aventino Ro. Æde D. Mariæ, Vonitatis pro Bonitatis in Exquilino rurfus Æde D. Martini Incomparabili & ad D. Stephani in monte Celſo Venerem ibi, utrobique V. pro B. ſed accipite obſecro nobilem inſcriptionem, exceleberr. Urbe Italiæ, Urbino quippe.

C. VESBIO STEL.
VINDICI POPULI
VRVINI

Sexcenta hujusmodi ubique lecta recenſere poſſem, ſed ut ad priora illa redeam VIRBIUS Hippolyti in vitam rurfus reſtitit nomen, BIRBIUS olim ſcribebatur per B locutionis initio eamque ſcriptionis rationem Martyrius Adamantius reprobare contendit eo opere, cui de B digammo tituluſ fecit, quippe quod nomen inde ſit deductum, quod Vir Bis fuerit, & quæ plurima ponit exempla. Mitto quod Fabius & Balbus adhuc in uſu per B permanent, quæ tamen omnia idem Adamantius per VFavio & Balvus veteres ſcriptaſe non inſiciatur. Quin & favor ut favere per V ſcribimus & enunciamus, ita ille Favium ſcribendum præcipit, jam & Fava non Faba dicendū ex analogia vel ſi Faba per B recipiatur, qui inde deducuntur Fabor Faboris, & Fabeo Fabes per B ſcribendum eſſet: quamquam non ſum neſcius, quantum ad Fabii nomen pertinet Foveos olim appellatos, quod Principes ejus gentis oſtendiſſe dicitur quemadmodū urſi, & lupi foveis caperentur, ut auctor eſt Sen. Pomp. Feſtus. At enim cur Grammaticos, cur externa monumenta tot & inſcriptiones moroſius conquiramur, ſi domi exempla ſuppetunt maniteſta? Feltrum propinquiffimam nobis urbem per F conſonantium quin tam omnes hodie pronunciant, & veteres ita ſcripſiſſe compertiſſimum. In hiſtoriis tamen, quæ ducentiſimo abhinc anno contigerunt, Scalano præſertim bello Veltrum ſcribitur, quod Sabellicus diligenter obſervavit in hiſtoriæ ejus explicatione. Sed enim hæc à me non ideo dicuntur, ut res novas in re litteraria moliri velim; ſed ut ex his tandem minime vobis mirum fiat, quæ prima fuit V. patriæ veſtræ littera in B. tot atatum mutationibus abierit. Nam de E, quæ ſucceſſerit in locum L. multas vobis inſcriptiones afferre poſſem in quibus cedunt ſibi viciffim hujusmodi litteræ; ſed illa nimium vetuſta miſſa faciam, quod pro Liber, Diana, Magiſter, ſcriptitatum ſit olim Leber, Deana, Magiſter per E. at negligentia per E. quod in monumentis habetur? Mauritania per E. paſſim in Hadrianiſ nummiſ. Pertuſum à tædet tunc omnes dicimus, quod antiquiores uſque ad Scipionis Africanani tempora Pertuſum per I. media ſyllaba enūciarunt; quæ pronuniatione ipſe cum abentem

tem retineret Scipio à Lucillio in scena mordaciter impetitus sit, quasi id, ut facietior, & sciri plusquam reliqui videretur faceret. Contra QUASE per E. T. Livii manu scriptum *Quintilianus* asseverat JOVE DIE VICTRE, pro JOVI DIEI VICTORI antiqua esse idem auctos affirmat. Varro quæ nomina sunt hodie Mercurius, & commercium apud veteres Mircirius & commirum fuisse tradit, quod nunc omnes eleganter per E. scribunt eleganter peri, quod ab eligo esse opinatus sit scribendum clamat. At intelligo per E. antiqua fere omnes codices habent. Quorsum autem hæc tam multa, tam ut ipsemet agnosco frivola? Eo nempe ne quod Vir. in Ber. abierit ulla jam subrepat admiratio. Nam eodem modo ex Virginia Verginia factum & venerandum illud ex auspicio fate virgæ, ut Servius tradit, Virgilia nomen, sive à Virginali ut nonnulli asserunt facile nuncupatum, alicubi non inficior, per E prima syllaba de vulgi sermone scriptum reperiri, quemadmodum etiam Virga vulgo nunc Verga, & pro Virgine, Vergine dicitur quæ quidem scribendi ratio in Virgilia nomine bis aut ter in imperitioris seculi marmoribus animadverta nonnullis optimè quidem litteratos, sed rerum novandarum forte nimium cupidos ita in sententiam traxit, ut non aliter quam per E. nomen enunciandum, scribendumque longa oratione disputarint. Miror, cum horum studia perpendo, cur non etiam L. litera geminata BERGILLIUS ut ibidem habetur, scribi debere monuerint; eo enim modo identidem in eodem ipso marmore, quod Sutrii esse ipsi citant, ut ipsemet oculis meis inspexi, scriptum eernere potuerunt. Sed ut recte Flaccus, decipit exemplar vitii imitabile, verum super hoc satis in castigationibus nostris jam vulgatis dictum. Quod nunc instat, quantum pertinet ad primam Belluni syllabam abunde jam vobis factum arbitror. Nunc verò super R. littera vestra omnis reliqua difficultas, sed nunquid apud Ovidium legistis lenitudinis gratia R. in L. aliquot in nominibus mutari solitam? unde cum is rationem asserere vellet, cur Lemures dicerentur, qui Remures prius à Remi nomine dicti fuerant, manus quippe ejus, qui post patricidium illud perpetratum Romulum infestabant. Aspera inquit, mutata est in lenem litera, ita quod nomen prius Virunum mox Græcorum more Berunum, uti tot superius exempla recensuimus, enunciari coeptum, postmodum autem leniori enunciatione Bellunum dictum atque in nunc Romæ in actis apud Pontifices scribitur, & ubique receptum habetur. Contra id, non tamen *πυργερον*, addam quod asperiore sono Bizantini auram pro aula dicere solebant & littera loco λ enunciata. Hinc Constantini Porphyrogeniti tempore magna & ampla Domus quedam, quæ solite Constantinopoli tunc Legatorum recipiendorum hospitio paruit. MEGAURA, id est: ΜΕΓΑΛΗ ΑΥΛΗ, quasi magna aula dicebatur. Sed nos ad nostram. Obtinuit ad hæc usus, duplici ut LL. Belluni nomen notaretur veluti TERRA. R. geminato, quod nomen ut à tero procedit, vel quod *ἴσα* Græcè dicitur, ita unico R. in antiquissimis veterum Pontificum libris, ut Victorinus orthographia meminit habebatur ejusmodique scriptionis rationem analogiæ respondere ait Varro, quamvis usus obtinuerit, ut nunc passim tero R. gemino scribatur, à quo quidem nomine R. in LL. geminum mutata Tellus, eodem modo factum, quo Bellunum è Beruno.

Sed quod ad geminam LL. in Belluno pertinet nos quoque antehac, quod sequeremur incerti, tam clara nondum cognita veritate ejus vocabuli scripturam ad eruditorum, quos tunc observabamus, opinionem, variavimus. Sed enim utque scribi placuerit, in medio posuerim, quod varia omnino semper fuit hæc scribendi ratio. Siquidem consonantium geminatio penitus est ab antiquis repudiata, ut Victorinus, & plerique alii veteres tradidere. Nam ANUS pro XII. mensium tempore, & LUCILLIS proprium nomen, atque etiam MEMIUS unum contenti sicilicum supernotasse nulla consonantium geminatione scriptarunt. Contra verò, ut idem Victorinus ait, voces quæ nunc pressiore sono hujus literæ S. dicuntur ut: AUSUS, CAUSA FUSUS ODIOSUS & alia per duo SS. scribebant ALISSUS, CALISSA, FLISSUS, ODIOSUS, quod & veterum plerique tituli passim ostendunt; quare nullam mihi faciunt ambiguitatem consonantes in hoc nomine, sive geminentur, sive simplicius notentur. Reliquarum autem litterarum usitatissimas mutationes ita vobis ostensas existimo, ut neminem jam putem ambigere inter Virunum, Berunum, & Bellunum ullum esse discrimen. Cum igitur, quantum ad urbis hujus originem pertinet consona auctorum dicta recitaverimus, Conditei Flaviorum Historiam explicuerimus, palamque fecerimus, quod à Græcis est litterarum memoria prodium marmore

marmore in hoc noſtro incifum eſſe; neminem tam deſtinato eſſe ingenio crediderim, qui non ultro fateatur, omni rejeſta controverſia, noſtra nos urbis ſi non Conditorum cum longè longè inquam antiquior ſit Belluni poſiti memoria, alio fortè nomine tunc nuncupari, certè ampliorem ad inveniffe, C. FLVIVM inquam Romanum equitem, Flavium triumphalem, Flavium harum faucium cuſtodix præfeſtum, qui non campo tantum, qui pro mœnibus eſt, Flaviolo, cognomentum dederit; Verum etiam Anaxi fluvii noſtri nomen in Flavium commutaverit, quamvis prima ejus nominis littera, ut aliquando veterum mos fuit, denſitudinis ſonum amiſerit, & leniori littera mox Plavius dici ceptus, voce reliqua in diem uſque noſtram fere integra permanente. Nam Plavius ſcribimus in actis publicis, & vulgo Plave. L. conſonante liquida in I languidum verſa, ut ex adverbio latino plus. più; ex plano piano; ex placere piacere, & aliis ſimiliter ejuſcemodi etymologiæ modis, ne ridiculus videatur in multis vulgo locutionibus tutandis uſus eſt Magnus etiam Pontanus. Sed quoniam etiam in Plavius incidimus neceſſarium eſt ſuper eo, quædam diligentius examinare cum adeo multi ſint, qui non urbem ſolum noſtram antiquo nomine deſraudare contendunt; ſed tantum etiam amnem, tam exuberantem aquarum vim evolventem, per altiffimos alpium apices avertere, vel in anguſtiſſimum aliquod vas, ne uſquam inveniri poſſet abdere conſtituntur, quaſi magna Venetiæ planities ignoret, an uſque fluvii hujus magnitudo tam facile condi poſſit. Anaxum enim alii pro uno ex Tiliaventis Pliniana nomen laturæ ordinem ſecuti, accipiunt: cum tamen Plinius neque in recenſendis urbibus neque in fluminibus ſtatuendis ordinem obſervavit. Sunt qui Plavius Silivum eſſe velint; quaſi Silivus ſuo & alveo, & fonte conſpicuus nulli ſit. De quo tamen, quædam hodie libentiſſimè relaturus. Sed, quoniam dicendarum rerum copia ſermonem longius traxit, atque opinatus fueram, hodiernæ dictioni finem faciemus. Cras hoc eodem loco, ſi convenire nobis adhibuerit, de Planco alium habituri ſumus, nunc valebitis.

